

ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В статье рассмотрены характеристики интонационно-образного мышления в контексте восприятия музыки. Представлены основные методические направления развития интонационно-образного мышления младших школьников в процессе вокально-хоровой работы.

Ключевые слова: *интонационно-образное мышление, музыкальный образ, интонация, музыкальное обучение младших школьников.*

In the article certainly descriptions intonation vivid thought in the context of music perception. Basic methodical directions of development are given intonation vivid thought of junior schoolboys in the process of vocally choral works.

Keywords: *intonation vivid thought, musical appearance, intonation, musical studies of junior schoolboys.*

Сучасна педагогічна освіта характеризується глибокими змінами, обумовленими новими концептуальними підходами до реформування загальної середньої освіти. Завдання вчителів – виявити і розвинути здібності, схильності і можливості кожного школяра. В даний час усе більш зростають актуальність і значущість раннього виявлення музичних здібностей дітей. Це обумовлено тим, що музичний розвиток має нічим не заміниму дію на загальний розвиток: формується емоційна сфера, розвиваються увага, воля, фантазія, загострюється сприйняття, активізуються творчі сили розуму і енергія мислення. Необхідність багатогранного дослідження сфери формування музичного мислення у дітей усвідомлюється як гостро актуальна проблема сучасної музичної педагогіки, адже музичне мислення - це особливий вид усвідомлення того, що не піддається вираженню навіть у самих складних сплетіннях слів. Ще Аристотель, а пізніше Ф.Ніцше відмічали, що головне й важливе не може досягатися тільки розумом. Для розуміння й переживання музики, крім здорового розуму, потрібне присутність ще такого, що виходить за межі розумового сприйняття.

Оскільки музика відображає дійсність у звукових образах, що характеризуються значною мірою інтонацією, важливою складовою музичного мислення вважаємо інтонаційно-образне мислення.

Мета статті: визначити характеристики інтонаційно-образного мислення та подати методичні аспекти його розвитку у молодших школярів.

Найбільш сприятливий для розвитку інтонаційно-образного мислення є молодший шкільний вік. Саме у цьому віці формуються музичний слух і музична пам'ять (Н.А. Ветлугина), закладається фундамент естетичної культури, закладається базова культура людини, фундамент всіх видів мислення.

Музикознавчий напрям вивчення музичного мислення складають праці Б.Асаф'єва. Дослідник зазначав, що музика - це «насамперед мистецтво інтонацій, а поза інтонації - тільки комбінація звуків» [3, с.58]. Саме Б.Асаф'єв довів, що в суспільній музичній свідомості складаються стійкі звукокомплекси, які набувають у ході історичного розвитку музики певних життєво-асоціативних зв'язків і стають шляхом, за яким слухач має можливість збагнути смисл концепцій композитора [3]. Отже музика, виражаючи нероздільну цілісність людського досвіду, дійсно може сказати все, її мова зачіпає невідомі «розумовій» логіці сфери. Музична мова – це мова афектів, головним із яких є афект насолоди підвищено-напруженим станом, що нагадує стан екстазу.

Близьких поглядів дотримувався Є. Назайкінський, який вважав, що музика асоціюється, як правило, «не з яскраво усвідомлюваними образами-уявленнями, які чітко проглядаються, а з невиразними комплексними відчуттями часто емоційного характеру, які не встигають піднятися до рівня усвідомлення. І лише при подальшому самоаналізі ці

приховані компоненти сприйняття можуть набувати форми наочного уявлення, образного, метафоричного визначення» [6, с.170].

Вивчення процесу формування інтонаційно-образного музичного мислення школярів є комплексним, оскільки використовує знання різних галузей науки: педагогіки, психології, мистецтвознавства, які розглядають складний механізм творчої діяльності і інтонаційно-образне мислення як один з її складових.

На основі аналізу теоретичних робіт ми визначили, що інтонаційно-образне мислення має прояви в особистості школяра через сукупність специфічних та загальних компонентів, які складають основу розвитку музичних здібностей. До специфічних компонентів ми відносимо: інтонацію, музичний слух, вокальний слух; до загальних – інтелектуальний, емоційний, діяльнісний, творчий.

Розглянемо специфічні компоненти інтонаційно-образного мислення.

Поняття інтонація як специфічний компонент інтонаційно-образного мислення трактувався дослідниками [1; 2; 7 та ін.] з різних точок зору.

Особливість інтонаційного мислення людини полягає в цілеспрямованому відображенні дійсності, що відображається в інтонаціях. Так, можна відзначити, що інтонація це:

- підвищення і пониження тону голосу при вимовлянні (мовна інтонація) (А. Гретрі, Б. Асаф'єв та ін.);
- манера вимовлення, що відображає певні почуття розмовляючого, звуки якого передають певні емоції (О. Лосєв, Б. Теплов та ін.);
- точність звучання при грі на музичному інструменті та при співі (Б. Асаф'єв, Б. Яворський, Н. Переверзєв, Н. Гарбузов та ін.).

Інтонація буває музична та мовна, поняття про це зустрічається в різних контекстах у багатьох дослідників. Велике значення інтонації надавали Д. Дідро, Ж. Руссо, А. Гретрі та ін.

Визначаючи суттєвість інтонації, Д. Дідро стверджував, що "кожній пристрасті" властива своя інтонація, й довів взаємозумовленість інтонацій та рухів. Як і Ж. Руссо, він надавав велике значення зв'язку між мовною інтонацією та музичною. "Мову слід розглядати як одну лінію, а спів - як другу, що в'ється навколо першої. Чим сильніша й правдивіша буде мова, прообраз співу, тим у більшій кількості точок її буде перетинати мелодія, чим правдивіша мелодія, тим вона буде прекрасніше" [5, с. 477].

До мовної інтонації, як відомо, належать всі засоби, які передають емоційний та смисловий зміст мови не через значення сказаних слів, а через інтонацію самого сказаного – характер, висоту тону та її змін, динаміку, ритм і темп мови, її тембр.

Ще на зорі становлення суспільного життя, коли звук і звукова мова стали засобом спілкування між людьми, виникли і перші зразки вокальної музики – музики для голосу. Найбільш стародавній музичний інструмент – людський голос – відтворював мелодійно та ритмічно оформлену людську мову, заклики, поклики, вигуки, шуми природи.

Загально відоме велике значення інтонацій не тільки в буденній мові, але і в поезії, у театральнім мистецтві, у музиці.

Термін "інтонація" використовується у філології, музикознавстві. А. Антипова пропонує два принципи класифікації інтонації: 1) виділення основних моментів інтонації (мелодика, наголоси, темпові та темброві характеристики); 2) розгляд інтонації з точки зору функціональних прошарувань [1, с. 19].

У музикознавстві "інтонація" в широкому розумінні визначається як "реальне звукове втілення музичного твору, що характеризується сукупністю різноманітних звукових засобів та їх співвідношенням у рамках синтаксичного масштабного рівня" [7, с. 267].

Якщо розглядати інтонацію в музиці, слід вважати її "основою основ музичного мистецтва". Дійсно, музична інтонація цілковито специфічна – вважає Ю. Кремльов – її нема в жодному з інших мистецтв, вона притаманна тільки музиці. Музики немає там, де немає розвитку інтонацій. Під музичною інтонацією Ю. Кремльов розуміє "віддзеркалення інтонацій у музиці засобами музичного мистецтва" [4, с. 35]. Найбільш співвіднесено із завданнями нашого дослідження визначення поняття "інтонація" Б. Асаф'єва та

Ю. Кремльова. Так, Б. Асаф'єв розуміє інтонацію, як носій художньої образності та засіб вираження. Думка, на його погляд, аби стати вираженою у звуках, стає інтонацією та інтонується [2].

З двох позицій розглядає цю дефініцію Ю. Кремльов. Він підкреслює: "1. інтонація – основа музики і найбільш специфічний її чинник; 2. інтонація досягає свого розквіту за допомогою логіки музичного мислення, розвиваючись у музичні форми; інтонація стає музикою тільки через логіку та через становлення музичного образу" [4, с. 51-52].

При всій важливості інтонацій, що мимовільно складаються у повсякденній діяльності дітей, провідна роль у їх формуванні та розвитку належить вокально-хоровим заняттям, які визначають головне завдання – розвитку музичного слуху, одного з специфічних компонентів формування інтонаційно-образного мислення.

Музичний слух є домінуючим компонентом усієї системи музичних здібностей дитини, утворюючи фундамент інтонаційно-образного мислення. До проблем слуху зверталися видатні композитори, музикознавці, відомі педагоги й методисти (Б. Асаф'єв, Л. Баренбойм, З. Кодай, К. Орф, Б. Яворський). Музичний слух вважається головним регулятором і коректором вокального інтонування, і саме йому насамперед необхідно приділити увагу під час формування інтонаційно-образного мислення.

Отже інтонаційно-образне мислення, як інтегративна здібність і процес, містить складний комплекс музичних здібностей, поєднуючи музичний, емоційний, комунікативний, пізнавальний та культурний досвід людини. Саме воно утворює сутність творчої особистості.

Формування інтонаційно-образного мислення школярів передбачає формування усіх видів мислення: образного, абстрактно-логічного, наочно-дійового; усіх розумових операцій: аналізу, синтезу, порівняння, абстракції, конкретизації, узагальнення у процесі засвоєння виконавських та музично-теоретичних знань, а також практичних вмінь їх використання у творчій діяльності.

Можливість педагогічного керівництва процесом формування інтонаційно-образного мислення молодших школярів забезпечується використанням спеціальної системи аналізу вокально-хорового твору, що включають методи цілісного, диференційованого аналізу творів, комплексного аналізу історичної епохи, проблемного навчання. Формуванню інтонаційно-образного мислення молодших школярів сприяють бесіди, роздуми, оцінні судження, порівняння і зіставлення з малюнком, словом, рухом. Саме таке мислення пов'язане передусім з накопиченням фонду знань, які утворюють складну і рухливу систему.

Кількісне збільшення знань є обов'язковою, але недостатньою умовою розумового розвитку учнів. Учні повинні володіти мисленнєвими операціями – аналізом, синтезом, порівнянням, узагальненням, які допоможуть їм глибше і серйозніше розібратися в музичних творах.

У музично-виконавському мистецтві, як і в будь-якій галузі художньої діяльності, форма і зміст виступають у нерозривній єдності. Для осягнення музично-художнього образу, необхідно не лише уявити його, але й зрозуміти, якими конструктивними і художньо-виражальними засобами композитор розкриває переживання людини. Саме тому велика увага повинна надаватися аналітичній роботі. Поглиблений аналіз різних творів, яскраві порівняння й зіставлення, широкі стильові узагальнення є передумовою для розвитку мислення учнів, розвиває їх здатність досягнути фундаментальні закономірності музичного мистецтва.

Отже, цілеспрямоване формування інтонаційно-образного мислення відкриває широкі можливості для створення ціннісних установок розвитку творчих здібностей молодших школярів і веде до формування їх духовної культури.

Література

1. **Антипова А.** Интонационная структура восклицательных предложений в её взаимосвязи с их лексико-грамматической структурой: (На материале англ. и рус. языков): Автореф. дис... канд. филол. наук / 1-й Моск. гос. пед. ин-т иностр. языков им. М. Тореза.–М., 1965.–19 с

2. **Асафьев Б. В.** Музыкальная форма как процесс. Кн. 1-2.-2-е изд./ Б.В.Асафьев - М,Л.: Музыка, 1971.-376 с.
3. **Асафьев Б. В.** Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б.В.Асафьев - М,Л.: Музыка, 1973. - 143с.
4. Интонация и музыкальный образ: Ст. и исслед. музыковедов Сов. Союза и др. соц. стран / Под общей ред. Б. М. Ярустовского.-М.: Музыка, 1965.-354 с.
5. Музыкальная эстетика Западной Европы XVII-XVIIIв.-М.: Музыка, 1971.-688 с.
6. **Назайкинский Е. В.** Оценочная деятельность при восприятии музыки.- В.Кн.: Восприятие музыки: Сб. статей. / Е. В. Назайкинский М.: Музыка 1980. - 202 с.
7. **Назайкинский Е. В.** Звуковой мир музыки. / Е. В. Назайкинский-М.: Музыка, 1988.- 25 с.